

Miroslav Bárta

Makrohistorie a přerušované rovnováhy. O dynamice dějin¹

1/ Tato studie byla připravena v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. 14: Archeologie mimoevropských oblastí. Podprojekt: Výzkum civilizace starověkého Egypta. Kulturní a politické adaptace severoafrického civilizačního okruhu v průběhu starověku (5. tis. př. Kr.–1. tis. po Kr.).

zmenšujících se výnosů). Takovýto systém pak přirozeně ztrácí i svou identitu, tedy soubor společně sdílených hodnot zahrnující víru, světónázor, etiku, jazyk, kulturu, zájmy i povědomí o společné minulosti, tedy jinými slovy genezi systému.

K tématu neudržitelné komplexity se nedávno pozoruhodným způsobem vyjádřil i tým vědců, který zkoumal, jakým způsobem vyjadřuje nárůst komplexity americký právní systém. To, že je v současné době již na hranici udržitelnosti, demonstrovali mimo jiné diachronní analýzou nárůstu počtu slov a jednotlivých podmínek v amerických zákonech. V závěru říkají: „Vytváření méně složitějších zákonů a zjednodušováním stávajících zákonů také snižuje počet nechtěných důsledků a zajišťuje více spravedlivou a rovnou úroveň výsledků pro všechny účastníky. Tím, že budeme vytvářet více koherentní a systémový pohled na celek zákonů a soudního řádu, dosáhneme toho, že jednotliví účastníci systému soudnictví budou lépe informováni...“ (překlad autor; Li, Azar, Larochelle, Hill, Lo 2014, 47). Není to ale přesně to, co alespoň v České republice zájmové skupiny nechtějí připustit? Stačí letmý pohled na vzorce chování jednotlivých subjektů v parlamentu.

Chlebové jaro, mýty o revoluci a co je vlastně tzv. spouštěč

Konec roku 2010 byl pozoruhodný z mnoha důvodů. Jedním z nich byl i nenápadný počátek tzv. arabského jara. Dne 17. prosince se v tuniském městě Sidi Bú Saíd upálil mladík Muhammad Buazízí, protože policejní hlídka mu opakovaně zkonfiskovala ovoce a zeleninu, které prodával bez povolení na místním tržišti. Přitom se jednalo o skromný zdroj obživy pro celou jeho rodinu. Následovaly pouliční nepokoje, které se bleskově rozšířily do dalších měst po celé zemi. Režim se zhroutil jako domek z karet a autokratický prezident uprchl 14. ledna do Džiddy v Saudské Arábii.

K tomuto zoufalému činu Buazízího vedla bezvýchodná sociální situace. Jen v Tunisku samotném totiž bylo 70 procent mladé populace mezi 15. a 29. rokem věku bez možnosti najít si zaměstnání. Nepokoje se tak staly jakýmsi odrazem toho, co se odehrávalo v mnoha rodinách napříč arabským světem severní Afriky, Předního a středního Východu. Ten rok byl totiž neobyčejně nepříznivý pro zemědělce a nestabilita cen a nedostatek obilí (resp. jeho vysoká cena) spustily řetěz událostí, které skokově, prakticky přes noc (reálně v rámci několika týdnů), proměnily celý svět a vedly ke svržení autokratických režimů v Tunisku, Libyi, Egyptě nebo Sýrii. Jen pro názornost toho, že rychlost těchto procesů byla prakticky neuvěřitelná, může posloužit Egypt. Zde protesty začaly 25. ledna 2011 na proslulém Tahrínském náměstí. Jedna z největších demonstrací se odehrála tři dny nato a v jejím důsledku vládnoucí režim vypořádal internet, k výjimečnému stavu panujícímu od roku 1981 vyhlásil zákaz vycházení a omezil mobilní spojení. Přesto všechno již 11. února prezident Husní Mubarak

Arabské jaro, protivládní demonstrace na káhirském náměstí Tahrír, začátek února 2011
(Sandro Vannini, Laboratoriorosso).

rezignoval, armáda převzala kontrolu nad státem a dovedla ho k prvním volbám (toto je mj. také klasická ukázka toho, že silná armáda může v nouzi plnit výrazně stabilizační roli).

Jak k tomu všemu ale vlastně došlo? V případě tzv. arabského jara se opět velmi dobře ukazuje, že je třeba dobře rozlišovat mezi tím, co je soubor dlouhodobých příčin a co tzv. spouštěč (angl. *trigger*), což je obvykle skutečně náhodná událost, která vede k dalekosáhlým změnám celého systému. Podívejme se nyní na tento mechanismus blíže.

Možná si ještě čtenář vybaví vlnu veder, která postihla mimo jiné i Moskvu v červenci 2010. Ta byla tak úporná, že vedla k sérii požárů na rozlehlých územích Ruska. Smog a kouř dusil obyvatele Moskvy, kteří byli zachycováni i televizními kamerami, jak prchají z hlavního města Ruské federace. Jen v okolí hlavního města hořelo 26 lesních a 34 požárů rašelinišť na celkové ploše zhruba 60 hektarů. Byl překonán teplotní rekord z roku 1981 – teploty často dosahovaly 35 stupňů Celsia. V oblasti středního Ruska dlouhodobé sucho zničilo úrodu na polích o rozloze přes 92 000 km². Jednalo se o úrodu na ploše větší než například stát Portugalsko.

Rozsáhlé oblasti Předního Východu a severní Afriky postupně vysychají zhruba od r. 3000 př. Kr. V posledních letech je tento trend umocněn. Oblast Gilf Kebíru na hranici Libye, Egypta a Súdánu, kde kdysi žily četné populace lovců, sběračů a pastevců. Dnes zde spadne méně než 100 mm vláhy za rok a nelze zde žít (M. Bárta).

Následky na sebe nenechaly dlouho čekat. Již na počátku srpna uvalila Ruská federace embargo na vývoz obilí. Toho roku se produkce obilí dostala na úroveň 61 mil. tun, což představovalo propad o 37 procent oproti předchozímu roku. Jen pro představu, v roce 2014 činila produkce obilí v Ruské federaci kolem 90 mil. tun.⁵ V přibližně stejném období, za roky 2009 a 2011 došlo v africké Keni k poklesu produkce pšenice o 46 procent. V Austrálii trvá doba sucha prakticky od roku 2002, takže například v roce 2006 představovala úroda pšenice pouze 46 procent dlouhodobého průměru let 1960–2010. V USA trvá dlouhodobé období extrémního sucha od roku 2012 a zahrnuje státy Texas, Oklahoma, Nové Mexiko, Arizona, Arkansas, Kansas, Georgia, Florida, Mississippi, Alabama a Severní a Jižní Karolína. Rovněž jihozápadní provincie Číny jsou v posledních letech vystaveny extrémnímu suchu a desertifikaci půdy.⁶ Tyto dlouhodobější trendy jen umocňují specifičnost roku 2010.

5/ <http://www.agronavigator.cz/service.asp?act=print&val=108207>

6/ <http://www.fao.org/docrep/017/aq191e/aq191e.pdf>

Prakticky bezprostředním dopadem vlny sucha v létě 2010 a následného ruského embarga na vývoz obilovin se zabývá zpráva amerického think-tanku Center for American Progress (Werrell, Femia eds. 2013). Zatímco v Rusku vládlo sucho vedoucí k propadu v produkci obilovin v dlouhodobém průměru o 33 procent, v Austrálii v důsledku intenzivních dešťů klesla produkce o skoro 9 procent a v Kanadě o téměř 14 procent. Velký pokles v produkci obilovin nastal také v Číně, zejména v provinciích Šandong, Henan a Anhui. Podle všeho měl celosvětový výpadek v produkci obilovin v polovině roku 2010 velký a de facto okamžitý vliv na vývoj v arabských zemích, které musí subvencovat dovoz základních potravin ze zahraničí. Například Spojené arabské emiráty musí každoročně dovážet 370 milionů tun pšenice, Libye 242, Tunisko 89 nebo Egypt 82 (údaje z roku 2010; viz Sternberg 2013, 13, tab. 2). Egypt vydává tři procenta svého státního rozpočtu na dovoz pšenice. Výkyvy v cenách a produkci/dovozu obilí měly před rokem 2010 v Egyptě za sebou již dvě vlny „chlebových“ krizí. V roce 1977 zemřelo při rabování 77 lidí a v roce 2008 došlo k dalším velkým demonstracím (Sternberg 2013).

V důsledku klimatických výkyvů tak došlo k tomu, že v únoru 2011 stoupla cena jednoho bushelu pšenice (36,369 l) z původních 4 na 8,5–9 USD. Ceny obilí však byly pouze částí, byť podstatnou, environmentální mozaiky prvních týdnů roku 2011. Vedle obilí totiž v důsledku efektu silné La Niña na jižní polokouli výrazně narostly i ceny sójových bobů a cena cukru dosáhla třicetiletého maxima (nárůst ze 17 na 33 centů za libru). Velké výkyvy v dostupnosti potravin se tak staly ne jedinou příčinou, ale významnou součástí kritických faktorů, které vedly k proměně arabských totalitních režimů (Johnstone, Mazo 2013). Svým způsobem se jednalo o spouštěč procesů, které vedly k tzv. arabskému jaru v mnoha arabských státech, kde dlouhodobě narůstala vnitřní tenze ve společnosti podobně jako v zemích východní Evropy před rokem 1989. Zatímco tedy dlouhodobými faktory vedoucími k nestabilitě v arabských zemích byl sociální stres, represe, vyprázdňenost vládnoucí ideologie, ztráta legitimacy vládnoucích elit, pokles životní úrovně, zaostávající vzdělávací systém, nestabilní pracovní trh a nerovnost příležitostí, dlouhodobý trend k vysychání všech oblastí postižených arabským jarem vrcholící neúrodou roku 2010 byl vnějším faktorem, který působil jako enzym a průběh procesů jen urychlil. Spouštěčem procesů, které de facto během několika málo týdnů navodily pád systému, bylo však rozhodnutí zoufalého mladíka v prosinci 2010 upálit se.

Faktem zůstává, že tzv. arabské jaro je součástí mnohem delšího procesu na Předním a Středním Východě a v severní Africe, který má společného jmenovatele: dlouhodobé sucho. A jeho další pokračování lze vyhlížet jen s krajními obavami. Pozorování v Sýrii například ukazují, že v letech 2006–2011 zde došlo k vlně sucha, která nemá v záznamech období. Během ní bylo postiženo 74 procent zemědělské půdy téměř totálním kolapsem produkce a pastevci v severovýchodní Sýrii přišli o 85 procent svých stád. Podle některých odhadů stoupnou ve vybraných oblastech Libye, kde zatím existují srážky, dny sucha ze současných

Migrace vždy byly, jsou a bohužel i budou. Reliéf ze zádušního chrámu Ramesse III. v Medínet Habu v Luxoru zobrazuje kočovné Mořské národy během vpádu do Egypta a boje s nimi. Mořské národy na počátku 12. stol. př. Kr. tehdejší svět destabilizovaly a nakonec rozložily. Obnova trvala několik století. Další podobná vlna, rovněž z východu, dokonala v 5. stol. n. l. rozpad římské říše (M. Bárta).

zhruba 110 za rok na dvojnásobek. V Sýrii stoupl počet studen z 135 000 v roce 1999 na více než 213 000 v roce 2007 (Werrel, Femia 2013). Celé oblasti Předního a Středního Východu totiž závisí zejména na podzemní staroholocénní vodě, jejíž stav se nestačí obnovovat a již v důsledku přečerpávání neustále ubývá (viz také Pokorný v tomto sborníku). Tato fakta naznačují, že v následujících dekádách, pokud se tento trend nezmění, můžeme počítat s masivní vlnou migrací z těchto regionů do oblastí světa, kde jsou zásoby vody. Se vši pravděpodobností může jít o přesuny až milionových populací na velmi dlouhé vzdálenosti, a co je ještě nepříznivější, ve velmi krátkém čase, prakticky v řádu měsíců.

S jistotou se ale nedá v tuto chvíli říci, zda zhruba dvě dekády evidentního oteplování jsou součástí dlouhodobého trendu k teplejšímu období (Bond 1997, 1264). A to zejména proto, že krátkodobé výkyvy směrem k oteplování v minulosti často doprovázely změnu systému k dlouhodobě studenější fázi. Dnešek tak nemusí být výjimkou. Co je podstatně jistější, je bohužel skutečnost, že

pokaždé, když bylo možné zaznamenat v historii trend k prudké změně teplot, docházelo ke zvýšené frekvenci válek. Tento trend přirozeně může souviset zejména se zmenšujícími se zdroji (výnosy úrody) v důsledku nepřízně klimatu a poklesu teplot. To dokazují zejména studie z posledních let pod vedením hongkongského geografa Davida Zhanga a jeho kolektivu. Jeho studie totiž ukazuje, že krátkodobé výkyvy klimatu, doby chladu, měly za následek enormní nárůst válek a pokles populací. Zhang a jeho tým tak demonstrují velmi těsnou spojitost lidských dějin a změn klimatu. Stejně tak ukazují, že jakákoliv sociální opatření nebyla sto zamezit negativním důsledkům změny klimatu. Velmi zjednodušeně řečeno, čím bylo v minulosti chladněji, tím větší byl sociální stres, neúroda, četnost válek a to vše vedlo k značnému úbytku populace (Zhang a kol. 1997).

Tzv. sametová revoluce a její „snadnost“

Možná nebude na škodu podívat se letmo i na jisté charakteristiky tzv. sametové revoluce u nás doma. Ta totiž může posloužit jako vynikající příklad toho, když se v synergii spojí dlouhodobé faktory protražované vnitřní krize symbolických hodnot, jakými jsou identita elit a legitimita systému a neočekávanost tzv. spouštěče.

Většinu roku 1989 by se nikdo ani nenadál, že něco, co odstartoval 17. listopad, může nastat, a že ještě před koncem roku se Václav Havel, před 17. listopadem prominentní disident, stane novým prezidentem a na Hradě vystřídá vyprázdněného Gustava Husáka (Suk 2009). Jen pár dní po oslavách 28. října 1989 psal Jan Ruml v neoficiálních *Lidových Novinách*:

Budme upřímní: Naše společnost procitá jen velmi pozvolna. V podstatě netečně přijímá přímé a nestoudné provokace režimu... Čtyřicetileté úsilí nevdělců a pustošení všech oblastí národního života a systematické budování konzumního socialistického šovinismu vykonalo své. Valná většina obyvatelstva se na těchto procesech více či méně podílela. (citováno podle Možný 1991, 29)

V textu není ani stopa po nějaké naději v eventuální změnu nebo anticipaci blížících se událostí. A pár týdnů nato nastal 17. listopad. Nutno ale podotknout, že shromáždění studentů na Albertově a následné protesty a jejich brutální potlačení na Národní třídě, byly právě oním spouštěčem a ne hlubokou příčinou pádu komunistického režimu.

Skutečné příčiny skutečně spočívaly v tom, že systém již dávno ztratil ekonomickou výkonnost, pravdivost a autoritu a musel být ve svém bytostném zájmu nutně represivní. Nejlépe to osvětluje vtip, který se před pádem komunistického režimu v tehdejší Československu vyprávěl. Je totiž geniální zkratkou hlavních charakteristik prohnílosti přežívajícího systému a byl znám pod názvem „Čtyře čuděsa socialismu“ (Čtyři zázraky socialismu):

Pervoje čuděso: všichni jsou zaměstnaní – a nikdo nepracuje. Vtoroje čuděso: nikdo nepracuje – a plán se plní na sto procent. Tretje čuděso: plán se plní na sto procent – a v obchodech není nic k mání. Četvertoje čuděso:

v obchodech není nic k mání – a lidi mají všechno. K tomu pak zřetelně český appendix – Pjatoje čuděso: lidi mají všechno – a nadávají na režim od rána do večera. Šestoje čuděso: na režim nadávají všichni – a ve volbách hlasují na sto procent pro.

(citováno podle Možný 1991, 47, poznámka 6).

Velmi zajímavé je, že i na pádu komunistického Československa lze dobře demonstrovat postupné narůstání změn či krizových projevů a zkracování údobí klidu mezi nimi až po jejich naprosté vymizení v průběhu a zejména ke konci roku 1989. Jen na našem území již 25. 3. 1988 proběhla tzv. svíčková demonstrace v Bratislavě a další protesty se konaly 21. 8. 1988 k výročí okupace ruskými vojsky, 28. 10. 1988 k 70. výročí vyhlášení samostatného Československa a 10. prosince dokonce povolená demonstrace ke 40. výročí vyhlášení Všeobecné deklarace lidských práv. Dne 16. 12. pak došlo k ukončení rušení vysílání zahraničních rozhlasů. Rok 1989 byl vlastně celý charakterizován řadou protirežimních akcí. Vše začalo tzv. Palachovým týdnem mezi 15. a 20. 1. u příležitosti kulatého výročí upálení Jana Palacha. Na to již režim reagoval velmi agresivně. Došlo i k uvěznění neznámějších disidentů. Krátce nato vznikla petiční akce Několik vět, kterou do léta podepsalo na 40 000 občanů. Následovaly demonstrace 21. 8., 28. 10. a 16. 11. Vrcholem pak byla studentská akce 17. listopadu oficiálně pojatá jako vzpomínková akce na Jana Opletala. Spoluorganizátorem byl i tehdejší SSM (Socialistický svaz mládeže), proto se jí neúčastnili tehdejší disidenti. Poté, co se shromáždění začalo svými výroky radikalizovat a odebralo se na Národní třídu, bylo brutálně rozehnáno. Výsledkem bylo na 600 zraněných lidí, vesměs studentů, a vývoj, který během několika málo desítek hodin změnil charakter společnosti. Dne 19. 11. vzniká v Činoherním klubu Občanské Fórum, 20. 11. vstupuje do stávký většina pražských vysokých škol, 27. 11. se koná generální stávka po celé zemi. V průběhu prosince se komunistická vláda výrazně proměňuje a 29. 12. parlament volí Václava Havla československým prezidentem (k detailům viz Suk 2009).

A co my s tím?

Teoreticky je na místě skeptická otázka, k čemu toto všechno může posloužit. Pokud se ohlédneme do minulosti a promítneme trendy známé z historie do naší současnosti, zjistíme, že přes veškeré technické inovace, technologický pokrok, Facebook a Google se zas tak příliš nelišíme. Jevy jako nadměrný nárůst byrokracie, rozmach nepotismu a zájmových skupin, nadměrné mandatorní výdaje, zahlcení složitostí (viz současný stav soudnictví a zákonů nejen v rámci České republiky ale i USA), ztráta identity společnosti, legitimacy elit či pokles vzdělanosti nejsou ničím novým ani ničím, co bychom s trochou snahy v moderním světě nebyli schopni identifikovat.

Pod tlakem událostí posledních měsíců, kterým dominují nastupující migrační tlaky, vyvstává do popředí mimo jiné i otázka obranyschopnosti jednotlivých zemí počínaje ostrahou hranic. Zde je děsivé poznání, že moderní evropské státy z valné části rezignovaly na schopnost se bránit, nejsou nezávislé ani

Václav Cílek

**Políbit Zemi a pozdravit
Slunce. Hybridní svět
rizik a nadějí**

Požítkem z vlastního soukromého prospěchu pominul cit pro pohromy veřejné, až nakonec gabinská obec, zbavená rozvahy i pomoci, je vydána do područí římskému králi beze všeho boje. Livius, Dějiny I, přel. P. Kucharský

Úvod – stanovit nová pravidla

Hybridní svět je systém, ve kterém vedle sebe existují různá etnika, náboženské systémy, vládní i nevládní organizace, dobří lidé i padouši. Bylo tomu tak vždycky, ale nová situace je v tom, že lidí přibylo, jsou mnohem víc propojeni, dochází ke klimatickým změnám a komoditním šokům. Poprvé po dlouhé době se obáváme nedostatku vody, potravin a demokracie. Před dvěma lety jsem s výjimkou historických pořadů a knih skoro nikdy neslyšel slovo „válka“. Dnes se začíná opět používat, i když mluvíme o současnosti.

Jeden indický duchovní učitel mi při běžném rozhovoru kdesi na ulici řekl, že starý svět skončil v roce 1969 a že nás teď čeká bolestivý zrod nového světa, který bude lepší a klidnější, než ten náš, a podle něj (a jeho hvězd) nastane v roce 2070. Prý jsme v období, kdy se díky konfliktům, ale i vytrvalé a prospěšné práci lidí ustanovují pravidla tohoto nového světa. Je to stejně přijatelná verze budoucnosti jako jakýkoliv jiný, víc vědecký a analytický odhad toho, co bude. Nejvíc mně na něm vyhovuje pocít, že sice sklouzáváme do všech možných druhů problémů, ale že hlavní důraz spočívá v tom dlouhodobém a pozitivním, co se právě teď vytváří třeba v prostředí zkrachovalého Detroitu nebo v indických nevládních organizacích.

Tato stať je dělena do tří částí. První se dívá na současný svět očima historie, v tomto případě historika Nialla Fergusonona. Nejdůležitější je v ní konstatování, že o budoucnosti civilizace rozhodují kvalitní instituce. Druhá část vychází ze zpráv o stavu světa, zejména ze série Světového ekonomického fóra *Global risks*. Asi nejzávažnější údaj se týká toho, že se s novým vývojem neustále objevují i nová rizika, jako jsou např. odolné kmeny bakterií, hybridní války, aktivace dlouhou dobu spících konfliktů či nebezpečí plynoucí z internetu. Ve třetí části se víc zabývám Českou republikou. Původně jsem chtěl víc psát o osobní připravenosti, filtrech na vodu, rádích na kliku pro případ blackoutu či o nejběžnější

občanské strategii, která spočívá v tom, že v případě konfliktu ve městě si na záda hodíte evakuační zavazadlo a odejdete do míst, kde lze přežít měsíc neklidu. To je však téma na celou knihu, na kterou se stejně již několik let chystáme.

Píši tento příspěvek hned po návratu z indiánské rezervace kmene Navajo ve státu New Mexico. Společně s přítelem Medvědem Shashem a Černým koněm Blackhorse Mitchellem jsme prošli kus Ameriky od hodně bohatých lidí až po tzv. lidský odpad („Indian trash“, ale existuje také black, white a další odpad). Shash, který zná střední Evropu, říká: „Vy všichni Němci, Češi, Rakušané a vůbec lidi střední Evropy byste každé ráno měli pokleknout, políbit Zemi a pozdravit Slunce za to, že žijete v luxusních podmínkách, jaké má tady v Americe málokdo. Jenže vy to vůbec nevnímáte, takže se bojím toho, že někdo přijde a trochu s vámi zatřese, abyste se vůbec probrali.“

I. Kdy odepíšeme Evropu?

Sotva jsem dočetl anglické vydání knihy Nialla Fergusona *Civilisation*, tak jsem zjistil, že vyšla i v češtině, kde se může podobně jako v dalších zemích stát klasickým dílem své doby a povinnou četbou zájemců o historii, sociologii a politologii. Ferguson je ten typ historika, pro kterého je historie naukou o přítomnosti či dokonce budoucnosti. Je silný nikoliv jen ve shromažďování dat, ale v interpretaci toho, co říkají právě naši době. Při jeho četbě jsem si nejednou vzpomněl na Josefa Pekaře, který psal o Čechách a křesťanství, ale jednalo se mu o péči o národ. Ferguson dělá totéž z pohledu fungování celé západní civilizace.

Zkusme si položit otázku, jak to, že nedávná finanční krize tak silně ovlivnila západ, ale Čínu jen minimálně? Kde jsou historické kořeny naší současné ekonomické stagnace a asijského úspěchu? K hledání odpovědi se můžeme vrátit do období kolem roku 1400, kdy se stalo něco naprosto opačného. Evropa se vzpamatovávala z morových ran. Slabá Anglie válčila s napůl kolabující Francií, papežové rozdělávali církev, muslimové žili v Granadě a pád Byzance se stával nevyhnutelným. Čína byla vzdělaná, centralizovaná, připravovala se na velké námořní plavby a rozpracovávala své technologické vynálezy.

Kdybychom žili v té době a analyzovali tehdejší situaci, žádná ratingová agentura by si nevsadila na slabou a roztržštěnou Evropu, protože by jasně vnímala nadřazenost čínského a osmanského modelu. A přesto o dvě století později bylo všechno jinak a státy jako miniaturní Portugalsko byly schopné ovládnout celé říše. Kde jsou příčiny pětisetleté dominance západní kultury a proč právě teď ztrácí dech? Vždyť ještě v roce 1990 byl průměrný Američan 40krát bohatší než průměrný Číňan.

Pro Fergusona je odpověď třeba hledat nikoliv v jednotlivých veledílech kultury, jako je třeba Sixtinská kaple, ale v existenci a činnosti institucí. Pro mne to je nejzávažnější pozorování celé knihy, protože budoucnost Evropy či České republiky si mohu odvodit od úrovně fungování Evropského parlamentu nebo Ředitelství silnic a dálnic. Nekvalitní ministerstva, rozhádané školské úřady, korumpované správní rady a nezodpovědní bankéři ve finále, které

může trvat celé století, nakonec nevědomky rozhodnou třeba o tom, že první islámský stát v Evropě bude ležet mezi Marseille, Paříží, Frankfurtem a Vídní. Z historického pohledu se nejedná o to, jestli zrovna teď budeme mít o něco větší či menší nezaměstnanost či platy, ale v jaké podobě Evropu naleznou naši potomci za sto let.

Vezmeme-li totiž takovou samozřejmost, jako je křesťanství, které i přes veškeré chyby tvořilo jádro evropské civilizace, zjistíme, že náš kontinent jako celek už moc křesťanský není a že počet praktikujících křesťanů, zejména z protestantských církví, může být větší v Číně (možná až 120 milionů lidí) než v celé Evropě. Nepřicházíme jenom o textilní továrny, ale také o monopol na Ježíše Krista. Rádi bychom vše svedli na ekonomické cykly, které přejdou, a zase bude líp, ale neupadejme v omyl – něco se děje se samotnou vnitřní silou evropské civilizace.

Šest faktorů růstu

Ferguson rozeznává šest nejdůležitějších, ale navzájem propojených a ovlivňujících se okolností, které vedly k růstu Evropy. Na prvním místě jmenuje soutěživost- kompetici, kterou můžeme vnímat jako decentralizaci života hned na několika úrovních. V oblasti vnitřního života se jedná o samostatné univerzity, jež se přetahují o významné profesory, kteří nejsou přímo podřízeni církvi. V praktickém životě náleží důležité místo měšťanům a cechům. Představte si třeba obchodní revoluci, která vznikla kolem roku 1250 v prostředí toskánských měst, v Sienně a později Benátkách či Milanu.

Vše začíná vývozem kvalitních látek, které mají odbytiště až v Anglii. Jenže cesta do Anglie je dlouhá a nebezpečná. Náklady na nákup zboží a jeho dopravu se vrátí až za mnoho měsíců. Je třeba vymyslet, jak takto rizikovou oblast pojistit, aby obchod mohl i přes občasné ztráty pokračovat. Hodí se nějaká bankovní instituce, která transakci financuje. Ta musí pracovat za jasných a předvídatelných okolností a k tomu potřebuje právní základ a kvalitní směnitelnou minci (něco jako dnešní euro), již byl třeba stříbrný pražský groš nebo pro větší transakce zlatý dukát.

Když se ukáže, že je možné úspěšně podporovat i tak rizikové oblasti jako je dálkový obchod na moři plném pirátů a bouří, je možné pokročit dál a financovat třeba nákladné vojenské tažení, anebo celé britské království. V případě velkých dluhů se panovníci dostávají do úzkých, a když selže válka, musejí hledat vnitřní zdroje, kterým je výběr daní. Ten pak uspiší vznik dalších úřadů a centrální organizaci země.

Na druhém místě Ferguson jmenuje vědu jako způsob studia, porozumění a přetváření světa. Nejvíc patrné to je na vojenské technice, ale ta by nebyla možná bez metalurgických znalostí a výpočtů balistických křivek. Moderní armáda třeba třicetileté války dokonce ani nemůže fungovat bez unifikace střeliva a textilních manufaktur dodávajících velké množství stejných oděvů – uniforem. Souběžně se rozvíjí filozofie, která se jednak obrací k přírodě, k využívatí

energetických a surovinových zdrojů i poznávání podstaty světa. Velké účinné armády fungují na základě předpokladů rozvíjených mezinárodním právem i novými koncepcemi preventivního útoku a hospodářské blokády.

V době obležení Vídně v roce 1683 to vypadalo, že silná a vzdělaná Osmanská říše porazí slábnoucí Evropu, ale došlo k opačnému procesu. Další dvě staletí Turci ustupovali, impérium se rozkládalo, ale Evropa i díky lidem jako Isaac Newton a institucím jako londýnská Královská společnost dokázala předhonit svět, protože zkoumala zákonitosti přirozeného světa, které nakonec vedly k novým technologiím a tím i lepším zbraním.

Třetím významným faktorem vzrůstu evropské civilizace jsou majetková práva, která lidem umožňují nabývat majetek a předávat jej dalším generacím. Tento bod vypadá samozřejmě, ale ve skutečnosti je to základní a oproti zbytku tehdejšího světa převratná okolnost. Lidé pracují na svém, mají důvod být vynalézaví a získávají cíl a praktický smysl života, protože budují svět pro své potomky. Zároveň ale musí volit nějakou politickou pojistku, aby se k moci nedostal tyran, který by mohl jejich majetky konfiskovat.

Ferguson se neustále vrací k přehlížené roli financí, které vyhrávají zákulisí války. Třeba takový Napoleon Bonaparte si musel vypůjčovat na 6% úrok, což bylo smrtící nejenom pro něj, ale třeba i pro současnou Itálii. Musel válčit nejenom pro nějaký sen o velké říši, ale také aby si vůbec zajistil peníze na úroky.

Politologický experiment na obou Amerikách

Objevením a kolonizací obou amerických kontinentů začíná ojedinělý politologický a ekonomický experiment. V obou případech se jedná o území osídlené původním obyvatelstvem a oblasti bohaté na ložiska (zejména v Jižní Americe) a s úrodnou půdou. Jižní Amerika byla kolonizována hlavně Španěly a Portugalci, zatímco Severní byla obsazena Angličany a Francouzi. V obou případech se jednalo o příslušníky západních kultur, ale výsledek je odlišný.

Španěle pojímali kolonizaci jako vojenské tažení, jehož cílem je získat zlato a stříbro. Lodě byly obsazené vojáky, mezi kterými bylo málo žen, takže Hispánci se často ženili s domorodými ženami. Vojenský základ jihoamerické kolonizace se dodnes projevuje sérií pučů a vojenských diktatur. Získávání velkých majetků a jejich znárodňování je celá staletí běžným jevem latinskoamerických režimů.

Naproti tomu Angličané i Francouzi přijížděli z přelidněných zemí. Toužili po velkém kusu úrodné půdy a po osobní svobodě. Nechtěli válčit, ale pracovat a potřebovali si vytvořit takový systém vlády, který by jim pomohl se svobodně rozvíjet. Tento systém dnes nejčastěji nazýváme demokracie, ale když se Ferguson dívá hlouběji, co vlastně historicky znamená, nachází dva základní pilíře – bezpečnost soukromého majetku zajištěnou zákonem a individuální svobodu. I osadníci museli vytvořit nějaký systém obecné vlády, který založili na volbách. Přitom vnímali tyto tři věci: soukromý majetek, osobní svobodu a demokratický volební systém, jako něco posvátného, za co se bojuje a umírá.

Kolonizace nových zemí, a zejména vlhkých tropických oblastí, se neobešla bez dalšího civilizačního faktoru, kterým je rozvoj medicíny. Například úmrtnost britských vojáků v Sierra Leone byla i za míru 30krát vyšší než vojáků, kteří zůstali doma. V rovníkové Africe sužované malárií se řešilo dilema „člověk, nebo komár“. Afrika se stala obrovskou lékařskou laboratoří, ve které byl úspěšně vyzkoušen chinin původně nalezený v Peru. Bez objevů nových léčiv by mnohé části tropů nebyly nikdy kolonizovány. V této oblasti západ domorodcům doopravdy pomohl.

Ale docházelo i k horším jevům, které předznamenaly evropský vývoj 20. století. Ferguson sleduje německé koloniální působení v Namibii, kde v roce 1904 došlo k brutálnímu potlačení domorodého povstání. Možná proto, aby Němci zdůvodnili svůj nelidský postoj a otroctví, jež bylo v německých koloniích praktikováno i mnoho let po jeho zrušení Brity, přišli s rasovou teorií a později s eugenikou, podle níž bylo žádoucí omezit méněcenné rasy. Z afrických koncentračních táborů se stávaly tábory smrti. Mezi zářím a březnem roku 1907 zahynula v koncentračním táboru Shark Island víc jak polovina z celkového počtu 1 800 vězňů. Některé kmeny byly zlikvidovány z 90 %. Lebky obětí, které od měkkých tkání čistily kusem lahvového skla domorodé ženy, byly posílány do Německa na měření a rasový výzkum. V pokroku západu bylo obsaženo i semínko jeho rozkladu. O výsledky těchto studií později projevil zájem mladý Adolf Hitler. Rasové teorie fašismu i model prvních koncentračních a vyhlazovacích táborů si Němci ozkoušeli již počátkem 20. století v afrických koloniích.

Na tomto příkladě vnímáme dobře Fergusonovo uvažování o historii. Mnoho z toho, co dnes děláme a jak se rozhodujeme, přinese plody až za desítky let, a možná až po naší smrti. Právě teď vytváříme i kus nejenom současné, ale i vzdálené budoucnosti. Můžeme si to ukázat i na Německu roku 1944, kde se zoufale nedostávalo pracovních sil, takže v Říši bylo zaměstnáno pět milionů nedobrovolných „gastarbeiterů“, tedy totálně nasazených sil. Je ironií fašismu, že v honbě za rasově čistým státem vytvořil multietnickou, víceméně otrockou říši. Když v 60. letech minulého století Němci potřebovali manuální pracovníky na špinavější práce, napůl nevědomky sáhli po osvědčeném řešení – pozvali si Jugoslávce a Turky a ti u nich již zůstali. Je však velkou záhadou dějin, jak rychle dokázala Evropa выбřednout z marasmu druhé světové války a dosáhnout dalšího věku rozvoje.

Vztah mezi prací a modlitbou

První fáze průmyslové revoluce je spjatá s výrobou látek a oděvů. Je vůbec velkým paradoxem, že moderní společnost, která měla vést k individuální svobodě, prodělala opačný proces velké homogenizace. Dřív každá oblast, či dokonce jako u nás na Slovácku každá vesnice, měla svůj кроj, ale dnes chodí skoro celý svět v podstatě v jednom typu oblečení, dívá se na podobné seriály a čte skoro totéž jako lidé odjinud. Ferguson mapuje historii oděvního průmyslu. Ukazuje, jakým pokrokem byly šicí stroje a jak značka Singer představovala

jednu z prvních globálních značek, něco jako dnes Coca-Cola. Později se jiným globálním výrobkem, a to dokonce jedním z nejúspěšnějších výrobků všech dob, staly modré americké pracovní kalhoty zvané džíny.

Víc výrobků spotřebovávalo stále víc energie. Laciné uhlí podpořilo využití parních strojů, které v samotné Británii v druhé polovině 19. století vykonávaly stejně velkou práci jako 40 milionů pracujících. Touha po věcech poháněla technologie, obchodní a reklamní modely, ale kde tento trend končí? Pokud chce současný mladý člověk být mobilní a nevázat se na jedno místo, potřebuje mnohem méně věcí. Větší část minulosti člověk vytvářel zásoby pro případ, že by něco nebylo. Dnes se naopak přetlak zboží a nakupování stává napůl zbytečnou „rekreací“. Čína a další chudé státy si nejspíš budou muset projít etapou nakupování a hromadění věcí, ale západní údaje ukazují na zpomalování tohoto trendu zejména u mladších generací, které raději investují do hypoték, dovolené, dobré večere s přáteli a nejnovější elektroniky.

Posledním velkým faktorem západního růstu je podle Fergusona práce. Nejméně od pozdního středověku pracují Evropané víc a systematictěji než většina světa. Ještě před příchodem Lutherovy reformace se rozšířila etika práce jako jedna z křesťanských ctností a reformace tento ideál přijala za svůj. Nicméně dnes pracuje průměrný Korejec o 39 % víc než průměrný Američan. Jedněmi z velkých civilizačních lenochů se stali Evropané, kteří pracují o něco méně než Američané a o hodně méně (až o 50 %) než Asiaté. Je zajímavé, že úpadek evropské práce jde ruku v ruce s úpadkem modlitby – křivka ročně odpracovaných hodin má podobný průběh jako množství věřících organizovaných v církvích. A dokonce kdybychom srovnali „nevěřící“ Evropu s „věřícími“ USA, nalezneme mezi modlitbou a prací podobný vztah.

Složité systémy jsou neodhadnutelné

Všechny složité přírodní systémy mají podobné chování. Někdy může malá, správně zesílená příčina způsobit velké následky. Někteří vědci se dokonce domnívají, že velké složité systémy jako je naše civilizace, jsou nedeterministické. To znamená, že jejich další osud se nedá odhadnout, protože množství vlivů a vazeb vytváří příliš mnoho kombinací. Často se stává, že po dlouhých klidných obdobích nastávají nečekané změny. Říše kolabují na vrcholu své moci. Třeba japonské impérium dosáhlo svého maximálního rozšíření a největší vojenské síly po Pearl Harbouru v roce 1942. Nečekaně rychle se rozpadla i britská koloniální říše.

Naproti tomu skoro nikdo před třiceti lety neuvažoval o tak intenzivním rozmachu čínského obchodního impéria budovaného od Afriky až po USA. Podle Fergusona je současná ekonomická krize jen viditelnou součástí mnohem hlubších procesů, jako je dluhová krize. Z historického hlediska je nerovnováha mezi státními příjmy a výdaji často doprovázena revolucemi a válkami jako ve Španělsku konce 16. století či ve Francii v letech 1750–1788. Ale podobný vzorec se dá vysledovat i u čínských říší či třeba v osmanském Turecku, jehož dluhy kolem roku 1870 stály přibližně polovinu státních příjmů.

I bez Fergusona všichni tušíme, že Evropa a USA vstupují do nového období, ale při četbě jeho knihy si víc uvědomíme, že evropská civilizace není jen souborem skvělých děl géníů, jako byl J. S. Bach či F. M. Dostojevský, ale mnohem víc pečlivých, promyšlených a fungujících státních i soukromých institucí. Ekonomika, právní stát a obchod jsou větší síly než válka. Historická zkušenost je celkem jednoznačná. Evropské státy stály už několikrát na hraně propasti – v morových letech 14. století, za třicetileté války, během obležení Vídne Turky v roce 1683 a při dalších příležitostech. A je za tím víc než jenom štěstí, že se jí pokaždé vyhnuly – evropská schopnost nakonec a obvykle po nemalém trápení nalézt vnitřní sílu a obnovit se. Čas odepsat komplexní systém jménem Evropa ještě nenastal.

II. Problém není nakrmit chudé, problém je nakrmit bohaté

Kouzla putujících rizik

Koncem každého roku vycházejí zprávy a studie, které hodnotí minulý rok a odhadují výhledy na rok příští. Zprávy se týkají například potravinové bezpečnosti, demografického vývoje, práv dětí, stavu přírody a celé řady dalších oblastí života. Procházím je již skoro deset let a většinou se jedná o nudné čtení, kde se neustále opakují témata a klišé, o kterých jsme již mnohokrát slyšeli, jako je třeba příjmová nerovnost, vzestup radikalismu či nedostatek vody. Navíc máme dojem, že svět kolem nás je sice plný rizik, ale přesto se nic neděje. Právě naopak, jako by se svět jen tak zlehka rozkládal. Poznáme to třeba tak, že se po deseti letech vrátíme třeba do zdánlivě nehybného a stabilního Norska – a ejhle je to nějak jiná země! Úředníci jsou přísnější, víc se tu krade a lidé jsou podezíravější.

Jedna z nejcitovanějších zpráv o trendech a rizicích tohoto světa se jmenuje *Global risks* a vydává ji Světové ekonomické fórum. Sestavuje ji několik set lidí pracujících často v bankovníctví a pojišťovnictví z různých zemí světa. Můžeme ji číst jako zprávu o skutečných rizicích, ale i jako sdělení, jak tato rizika vnímáme a co si o nich právě myslíme. Zpráva je zaměřena na globální rizika, tedy na jevy ohrožující celý svět a nejvíc ze všeho na systémová selhání, tedy na situaci, kdy se hrouť celý systém a nikoliv jen jeho části. Zpráva pracuje s mapou rizik, kterou si můžeme představit jako síť, ve které jednotlivé rizikové faktory představují jeden uzlík, jež souvisí s mnoha dalšími uzly celé sítě.

Selhání jednoho uzlu, asi jako kdybychom rozvázali uzel rybářské sítě, pak může způsobit to, že se celá síť začne uzlík po uzlíku párat a tomu říkáme kaskádový efekt. Tyto kaskády všichni dobře známe – zhorší se ekonomika, přibude nezaměstnaných, dojde k sociálním bouřím, policie se při nich zachová nepřiměřeně, padne vláda, k moci se dostanou nacionalisté. V našem propojeném světě to je málokdy tak, že problém začne a pak odezní. Místo toho putuje jako bláznivý cestovatel do stále nových oblastí, kde působí nečekaný rozruch. Vytváří se v čase a kráčí přitom po klikatých cestách. Koho by ještě před rokem

Otakar Foltýn¹

Proč lidé vlastně válčí

1/ Autor je příslušníkem Armády České republiky. Myšlenky a tvrzení uvedená v tomto textu jsou výhradně vyjádřením osobních názorů autora a nepředstavují oficiální stanovisko Armády České republiky nebo Ministerstva obrany České republiky.

totiž není v zásadě ničím jiným než společností válečnickou, kde je moc člověka-občana odvozena od jeho povinnosti, jíž je – ať již přímo nebo nepřímou služba občana válečníka, respektive vojáka.“ (Hutečka 2008). Tento stav pak trval prakticky až do konce studené války a fakticky se změnil až po jejím skončení. Následující úleva a optimismus spolu s technologickým pokrokem společně přispěly k masové demilitarizaci. Není vyloučeno, že dalším faktorem je významné zvyšování kvality života, spotřeby a s tím související z pohodlnění. V každém případě je výsledkem přesný opak předešlého stavu, tedy ne-li rezignace na obranyschopnost, tak přinejmenším její výrazné snížení.

Jak jsme na tom nyní (rezignace?)

To, že jsme po zkušenosti extrémně militarizované společnosti člena Varšavské smlouvy redukovali ozbrojené síly, bylo nejen logické, ale i ekonomicky nezbytné. Je ale otázkou, zda redukce ozbrojených sil evropských států (v některých případech o 90 a více procent původního stavu) odráží bezpečnostní či spíše ekonomické zadání. Naše pohodlí, jen „mírně“ narušované zahraničními „lapáliemi“ typu války v bývalé Jugoslávii, expedičními zahraničními operacemi či nasazením v Afghánistánu, nás ale zbavilo vědomí jak sounáležitosti se státem, tak i základního povědomí o existenci nejen práv ale i povinností vůči státu (dokonce i nejbližším lidem). Řadový voják z Kentucky napsal během občanské války v USA své sestře: „Neznám žádný důvod, proč bych neměl být podřízen povinnosti tak jako jakýkoliv jiný muž, když jsem byl pod ochranou vlády celý svůj život.“ (Hutečka 2008 124).

Fakt, že žijeme v mimořádně bezpečném prostředí, si většina občanů neuvědomuje. A už vůbec si neuvědomují, že je to díky instituci, jíž říkáme stát. Přestože lze vůči současnému státu mít velké množství výhrad, od přebujelé byrokracie po ztrátu vertikality (Bárta 2014), je instituce státu přesně tím, co nás osvobodilo od daleko vyšší úrovně násilí ve společnosti, než jsem schopni si představit. Udržení takového stavu si lze ale obtížně představit bez základní úrovně participace občanů na věcech veřejných. Což začíná povědomím o povinnostech. Dnešní generace má problém si být jen jednoduše zjistit, že (jakkoliv legislativně nedokonalý) návrh na znovuzavedení odvodů ve skutečnosti neznamená nic jiného než zjištění základních informací o schopnosti obyvatelstva k vojenské službě. Přitom existuje až neskutečně široká možnost odmítnout vojenskou službu z důvodu „svědomí“.²¹ Jakkoliv už římstí filozofové z pozice staré generace plísnil mladé za nerespektování morálky a povinností ze „starých dobrých časů“, jsme zřejmě v historii zase jednou v období, kdy je to objektivně více než oprávněné.

21/ Paragraf 6 zák. č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Současné válečnictví už (naštěstí) nepotřebuje extrémně velké masové armády založené na povolávání prakticky všech vojenské služby schopných mužů. Argument některých teoretiků, že moderní vojenské technologie z vojenské služby vylučují brance s krátkým výcvikem, je ale nesprávný. Je typický pro profesionální vojáky zaměřené na vlastní idealizovaný způsob válčení. Mnohdy totiž ignorují fakt, že definice ozbrojeného konfliktu zahrnuje výrazně širší skupinu střetů. Pro vnitřní ozbrojené konflikty nízké intenzity, důsledky ekonomických nebo technologických krizí (blackouty, pády informačních systémů) nebo zvládnání migračních vln se využití armády nedá vyloučit (zvláště pak v zemi, kde ministerstvo vnitra není bez posílení policie příslušníky dvojnásobně menší(!) armády schopno zvládnout ani lokálně omezený problém výbuchu muničního skladu v držení civilních subjektů). Pro úkoly, jako je ostraha objektů důležitých pro obranu státu, posílení policie nebo ostraha hranic by naopak použití dlouhodobě cvičených specialistů bylo plýtváním. Navíc stále existuje relativně velká skupina občanů ochotných vojenskou službu v tzv. aktivních zálohách nastoupit. Dokonce je relativně dost dobrovolníků ochotných připravovat se k ní ve volném čase. Neméně důležitá je obdobně motivovaná skupina občanů disponujících specializovanými znalostmi. Neschopnost státu tyto dobrovolníky využít a neklást při tom zjevně nesmyslná zdravotní, případně administrativní omezení je tristní. Nicméně přesně odpovídá nezájmu populace a tím i politické reprezentace o bezpečnostní problematiku. Tento nezájem ale zase důsledně kopíruje nezájem převážné většiny voličů vyžadujících od státu pouze služby, aniž by se cítili součástí státu do té míry, aby byli ochotni akceptovat své povinnosti. Problém zajisté není výhradně český, uvedené platí v zásadních bodech pro všechny evropské státy. Samozřejmě, že faktická absence záloh ozbrojených sil je pouze jedním z bezpečnostních problémů. Znalost principů, na jejichž základech probíhají ozbrojené konflikty, a motivací, na základě kterých se jich lidé účastní, však jsou důležitým aspektem nezbytným například právě pro doplňování armády.

Závěr

Válka je fenomén, který si naše civilizace v převažující míře odvykla vnímat jako přirozenou součást lidských interakcí. Zjevně se jedná o jeden z důsledků procesů spojených s existencí států držících stále efektivněji monopol na násilí, což je zajisté dobře. Současně je to ale i průvodní jev extrémně „z pohodlnělé“ spotřební společnosti euroatlantického civilizačního okruhu. Mimořádná militarizace ekonomiky a do značné míry celé společnosti byla po skončení studené války v Evropě vystřídána relativně velmi rychlým procesem demilitarizace. Nejen z aktuálních událostí vyplývá, že jsme se zjevně dostali do druhého extrému, hraničícího se zcela nezodpovědným rezignováním na vlastní obranyschopnost, a dokonce i jen ochotu si připustit, že někdo vůči nám může vystupovat jako nepřítel. Je otázkou (už jen řečnickou), jestli se „vybírání mírové dividendy“ ze skutečně bezpečného téměř čtvrtstoletí po roce

1989 nenápadně nepřeklopilo v nezodpovědný proces, kdy hladovějící začíná spotřebovávat vlastní svaly. Důsledkem je nejen obří vnitřní dluh české armády, ale i bezpečnostní infrastruktury celého státu.

Není nejmenší důvod se domnívat, že naše mimořádně přebujelá spotřeba přírodních zdrojů nebude vystavena tlaku konkurentů. A už vůbec není na místě předpokládat, že by ekologické a klimatické výkyvy nevedly k bezpečnostním hrozbám. Pokud by totiž k bezpečnostním hrozbám nevedly, bylo by to v dějinách poprvé. Není možné nevidět, že oba nejbližší kontinenty čelí nebezpečné kombinaci klimatických změn, zejména vysychání a paralelní demografické explozi. Současně ale poprvé v historii disponujeme sice stále dílčí, ale přeci jen dobrou znalostí příslušných společenských i přírodních jevů. Nebudeme-li podléhat pohodlně naivním představám, např. že války se nás už netýkají, budeme možná schopni jim předejít. Nepochybně jsme se dostali na úroveň, kdy nemusíme být předběžně agresivní. Nadále ale musíme být předběžně opatrní. Cesta nepochybně bude i nadále v udržení funkčních států, včetně užívání strategie odstrašení. V žádném případě to nesmí být jen strkání hlavy do písku do příštích voleb.